

Відсутність контролю не має означати відсутності відповідальності: справа Хлебик проти України

Опубліковано: 16 лютого 2018 р

Олена Проценко, адвокат Української Гельсінської спілки з прав людини (УГСПЛ), розкажує про рішення Європейського суду з прав людини (винесеного у липні 2017 р.) в справі "Хлебик проти України", і що це рішення означає в контексті поточного збройного конфлікту на Сході України. УГСПЛ та ЕНРАС подали клопотання про передачу справи Великій палаті Суду для нового розгляду. 12 грудня 2017 року Суд запит відхилив. У цьому блозі Олена пояснює, який ефект могло б мати рішення Великої палати, і чому для Суду це стало втраченою можливістю.

Хлебикк проти України є одним з лише двох позовів, поданих особами, постраждалими в результаті збройного конфлікту на Сході України, на якій Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) виніс рішення (станом на грудень 2017 року [понад 3700 справ щодо збройного конфлікту](#) та анексії Криму стоять на черзі до розглядання Судом). У рішенні Палати ЄСПЛ дійшов висновку, що, хоча заявник Олександр Хлебик протягом чотирьох років перебував у ув'язненні в Луганській області (окупованій сепаратистськими силами через рік після початку його вироку), відбуваючи вирок, який офіційно не набрав чинності, Україна не порушила права заявника на доступ до суду та його права на апеляцію у кримінальних справах (пункт 1 статті 6 ЄКПЛ та протокол 7 Статті 2 ЄКПЛ).

Цьому рішенню було надано багато уваги з боку українських ЗМІ, які поспішали [зробити висновок](#), що українська влада [не має зобов'язань](#) за Європейською конвенцією з прав людини (ЄКПЛ) перед громадянами окупованих територій. Дійсно, Суд натякнув, що заявка могла б бути подана також і проти Росії:

"По-перше, Суд зазначає, що обсяг розгляду справи обмежується тим, що позов спрямован проти України (на відміну, наприклад, від Паґси та інших проти Молдови та Росії [GC], № 48787 / 99, ЄКПЛ 2004 VII), і заявник не стверджував, що його права були порушені через брак механізмів міжнародного співробітництва між Україною та будь-якою іншою Високою Договірною Стороною » (§ 66).

Однак, ЄКПЛ також зазначив, що Україна все ще несе позитивний обов'язок, зокрема, вжити всіх необхідних заходів для організації своєї судової системи таким чином, щоб надати права, гарантовані статтею 6, на практиці у цій конкретній ситуації. 25 липня 2017 року ЄКПЛ [встановив](#), що в справі пана Хлебика Україна виконала це зобов'язання.

У 2013 році заявник був засуджений судом першої інстанції на окупованій зараз території східної України. Він подав апеляцію на вирок, а його справу було передано до апеляційного суду Луганської області. Поки заявник залишався у затриманні під контролем уряду Старобільська, очікуючи на розгляд своєї апеляції, "сепаратисти" окупували місто Луганськ, залишивши українські органи влади без належного контролю над цими територіями (включаючи адміністративні будівлі). Судовому персоналу, в кінцевому рахунку, коли вони рятувалися від бойових дій, не вдалося

взяти з собою документи, що зберігаються в будівлях судів, і привезти такі документи до територій, контрольованих державою.

Внаслідок конфлікту матеріали справи заявника залишалися на території, контрольованій "сепаратистами", а він сам знаходився під вартою на території, контрольованою державою. Українські суди дійшли висновку, що наявних для заявника матеріалів кримінальної справи було недостатньо, щоб розглянути його апеляцію. Тим не менш, заявник залишався у затриманні на підставі рішення та вироку суду першої інстанції. Примітно, що, згідно з Кримінально-процесуальним кодексом України, апельований вирок не є остаточним, поки не буде розглянуто апеляцію. Таким чином, заявник відбув вирок, який не був чинним і, мабуть, ніколи ним не буде.

[УГСПЛ](#) вважає, що в цьому випадку українська влада надала дуже обмежену інформацію про зусилля, зроблені для повторного отримання матеріалів справи заявника. [Вони не вказали, які саме зусилля були докладені, і чому вони виявилися невдалими, беручи до уваги те, що прокурори змогли отримати – хоча й частково - інші втрачені матеріали справ](#) (згідно з звітом моніторингової місії ОБСЄ [Доступ до правосуддя та конфлікт у Східній Україні](#)). ЄКПЛ дійшов висновку, що Україні не вдалося ефективно вирішити ситуацію заявника з огляду на статус-кво.

Однак, УГСПЛ вважає, що нинішній військовий конфлікт не може звільнити владу від зобов'язання розрішити ситуацію, коли на кону поставлені права на особисту свободу та апеляцію. Добре усвідомлюючи, що заявник відбував вирок, який фактично не був чинним, українська влада не вжила жодних кроків для створення ефективних засобів вчасного правового врегулювання проблеми, наприклад:

- відповідно до презумпції невинуватості скасувати вирок, який не є чинним і ніколи не буде, і звільнить заявника з-під варти;
- забезпечити виконання вироку без апеляційного провадження;
- замовити нове розслідування та судовий процес;
- переглянути справу на основі наявних матеріалів справи; або
- вжити інших заходів, здатних розрішити справу заявника.

З огляду на те, що практика Суду щодо відновлення матеріалів судових справ є досить обмеженою, в справі *Хлебик проти України* ЄКПЛ міг би розвинути свій підхід. Проте Палата не змогла визначити принципи, які визначали б обсяги зобов'язань держав-членів у випадках, коли матеріали справ були незмінно втрачені або знищені в конфліктній ситуації.

Ще одна проблема полягає в тому, що Палата фактично поклала тягар доказів переважно на заявника. Суд лише проаналізував три можливих шляхи вирішення справи, запропонованих паном Хлебіком; тим часом уряд, який єдиний має доступ до інформації, здатної підтвердити чи спростувати твердження заявника, був поміщений у позицію "тихого спостерігача".

УГСПЛ та ЕНРАС використували ці аргументи, щоб подати запит на передачу справи до Великої палати ЄСПЛ для нового розгляду. Ми вважаємо, що небажання України прийняти відповідні заходи не може і не повинно виправдовуватися нестабільною ситуацією у Східній Україні. Якби Велика палата прийняла запит на звернення УГСПЛ та ЄКПЧ, це могло б стати ще однією можливістю звернути увагу на нестачу судової практики з питання про відновлення матеріалів справ, що може мати великий ефект на

окупованих територіях східної України. Є принаймні 60 осіб, засуджених у суді першої інстанції у зв'язку з серйозними злочинами, які перебувають у в'язницях у районах, контрольованих урядом, які очікують на апеляцію, але чії матеріали справи залишаються в районах, не контрольованих державою (див. Ст. 30 звіту Місії з моніторингу ОБСЄ «[Доступ до правосуддя та конфлікт у Східній Україні](#)»). Ми вважаємо, що ситуація невизначеності, в якій ці люди опиняються, потребує негайних заходів: чекати закінчення збройного конфлікту в Україні не є варіантом. Перевірка цієї справи Великою Палатою могла стати важливим інструментом для того, щоб українська влада швидкіше та ефективніше реагувала на ситуацію.

13 лютого 2018 року Суд виніс рішення у іншій справі, поданій резидентами окупованих територій Східної України, *Цезар та інші проти України*. Заявники у цій справі стверджували, що після переміщення місцевих судів з окупованих територій в сусідні регіони під контролем України, їх доступ до необхідного суду для оскарження суми їхніх соціальних пільг був погіршений. Європейський суд з прав людини ще раз зробив висновок, що Україна зробила все можливе, щоб зберегти право заявників на доступ до суду. Що стосується проблеми дискримінації, визначеної заявниками на підставі місця їх проживання, Європейський Суд встановив, що переміщення судів було спрямоване не на обмеження прав мешканців окупованих територій, а навпаки, на забезпечення їх доступу до суду. Отже, слід зробити висновок, що підхід, встановлений Судом у справі *Хлебик проти України*, збережено й у недавньому рішенні по справі *Цезар та інші проти України*.